

В.Г. Редько,
кандидат педагогічних наук, доцент;
О.В. Кохан,
викладач
(Інститут педагогіки АПН України)

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглянуті лінгводидактичні засади формування змісту електронних засобів навчання іноземних мов і запропонований електронний навчально-методичний комплект для навчання іспанської мови.

Інформатизація сфери освіти все більше завоює позиції у цій галузі і вступає на якісно новий рівень свого розвитку. Досить успішно розв'язуються питання використання комп'ютерних технологій як у вищій, професійній, так і у середній школах. Накопичений досвід у цій сфері, по суті, певною мірою засвідчує, що період пілотних проєктів, різноманітних підходів і діаметрально протилежних точок зору на цю проблему завершується. А відтак – необхідно чітко уявляти і відповідно оцінювати роль інформаційних, мультимедіа та інших комп'ютерних технологій і самого комп'ютера у навчальному процесі. На цьому етапі розвитку зазначеної наукової галузі провідні позиції починають займати більш конкретні і, можливо, дещо вужчі питання, пов'язані з визначенням дидактичного, психологічного і методичного потенціалів комп'ютерних технологій у навчанні різних предметів, їх вплив як на парадигму всієї освіти, так і на теорію та практику навчання кожного освітнього курсу. У цьому зв'язку актуальними є питання, від яких значною мірою залежить загальне уявлення про можливості комп'ютера, у тому числі і його місця, ролі та функцій у навчальному процесі.

Щоб отримати певну освіту (здобути знання, уміння і навички у визначеній науковій або навчальній сфері) з використанням комп'ютерних технологій, необхідна наявність щонайменше трьох компонентів: 1) технологічного забезпечення (апаратно-програмного базису); 2) відповідно підготовленого викладача; 3) електронного навчально-методичного засобу у вигляді підручника або навчального посібника і (за найкращих умов) методичних рекомендацій щодо використання електронного носія інформації. Розглядаючи можливості застосування комп'ютера у навчальному процесі, насамперед не потрібно ні якою мірою ідеалізувати і абсолютизувати його місце і роль у реалізації навчальних цілей і завдань. У цьому контексті аксіоматичними є два твердження: 1) комп'ютер не замінює вчителя або викладача і в найближчому майбутньому не зможе цього зробити: він лише у певних межах моделює діяльність педагога і не претендує на його роль і функції; 2) електронний носій інформації не повинен дублювати друкований підручник або посібник, навпаки, він покликаний забезпечити учня або студента тим, чого не може дати друкований засіб навчання. Саме з цих позицій потрібно розглядати електронні освітні продукти.

Відомо, що створення нових засобів навчання зумовлене насамперед необхідністю сприяти ефективності навчального процесу. А це, в свою чергу, вимагає від їх авторів досягти максимальної якості їхнього продукту. Комп'ютер, наприклад, як новий засіб має свої переваги і забезпечує навчання інтерактивними формами діяльності (взаємодії), основним способом організації яких є використання екранного меню. Він дозволяє використовувати мультимедіа, не суперечить здійсненню моделювання навчальних дій учителя та учнів, сприяє створенню ситуацій для комунікативного спілкування, характеризується високим рівнем продуктивності. Крім того, він забезпечує користувача можливостями швидкого пошуку певної інформації, доступу до різноманітних її джерел тощо, сприяючи при цьому економії часу і зусиль, що об'єктивно веде до раціоналізації діяльності.

Значна кількість електронних засобів навчання характеризується багатофункціональністю. Серед них є такі, що призначені для підтримки і розвитку навчального процесу. Це електронні підручники і посібники, які містять систематизований навчальний матеріал відповідно до вимог програми з навчання певного предмета. Окремі з них передбачають вивчення курсу "з нуля" і до певного визначеного рівня, інші забезпечують користувача лише окремим навчальним модулем (темою), доповнюючи таким чином друковані носії інформації, тощо. Існують електронні продукти для використання в класі під керівництвом учителя, а є такі, що застосовуються в самостійній позакласній діяльності. Усі зазначені електронні засоби певним чином підтримують і раціоналізують навчальний процес, сприяють його ефективності.

Набули широкого застосування, крім навчальних продуктів, електронні інформаційно-довідкові засоби, які забезпечують загальну інформаційну підтримку (енциклопедії, довідники, словники, атласи тощо). Зазвичай вони безпосередньо не пов'язані з певною програмою або навчальним курсом, а лише доповнюють їх, слугуючи довідковими джерелами інформації. Існує потреба в електронних продуктах загальнокультурного призначення (віртуальні екскурсії в залах музеїв, подорожі по країнах, містах; видання, присвячені шедеврам світової культури, літератури, музики, архітектури, живопису тощо).

Використання будь-яких форм і засобів інформатизації освіти має бути спрямоване на досягнення якомога максимальної дидактичної ефективності навчального процесу. Але максимального дидактичного ефекту можна досягти лише за умови комплексного застосування окремих засобів сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій на різноманітних видах занять в інформаційно-пошуковій, експериментально-дослідницькій і самостійній навчальній діяльності, у тому числі в діяльності учнів з метою обробки отриманої інформації, здобування знань і формування вмінь та навичок. Яким же чином можна практично реалізувати комплексне

використання можливостей засобів інформаційних і телекомунікаційних технологій у навчальному процесі? Насамперед це досягається за рахунок розробки і застосування багатофункціональних освітніх комп'ютерних програм, які відповідали б усім вимогам, що пред'являються до таких засобів. Основними дидактичними цілями використання освітніх електронних продуктів у навчальному процесі є надати користувачеві певну інформацію (знання), сформувати і вдосконалити вміння і навички у певній науковій або навчальній галузі, проконтролювати рівень засвоєння навчального матеріалу й узагальнити його тощо.

Багатофункціональні освітні електронні продукти сприяють виконанню системи різноманітних видів навчальної діяльності, що підтверджує їх ефективність і доцільність для широкого застосування. Розглянемо, які функції їм притаманні.

1. Організовувати різноманітні форми діяльності учнів з метою самостійного отримання ними знань, формування умінь і навичок.

2. Використовувати весь спектр можливостей сучасних інформаційних технологій під час виконання різноманітних видів навчальної діяльності, у тому числі таких, як інтерактивний діалог, моделювання ситуації, об'єктів, явищ, процесів, отримання, збереження і обробка інформації тощо.

3. Застосовувати у навчальному процесі можливості технологій мультимедіа, гіпертекстових і гіпермедіа систем.

4. Здійснювати діагностування інтелектуальних можливостей учнів, а також рівень їхніх знань, умінь і навичок, рівень готовності до певного заняття або уроку.

5. Забезпечувати управління навчанням, автоматизувати процеси контролю результатів навчальної діяльності, організовувати тренування у виконанні певних дій, тестування, диференціювати вправи і завдання відповідно до інтелектуальних можливостей кожного користувача.

6. Створювати умови для здійснення самостійної навчальної діяльності школярів, для самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення, зрештою, для самореалізації.

7. Надавати учням і вчителям можливість працювати в сучасних телекомунікаційних середовищах і забезпечувати управління інформаційними потоками, спрямованими на користувачів.

Основними електронними освітніми виданнями, безперечно, є електронні підручники і електронні навчальні посібники. Вони мають створюватися на високому науковому і методичному рівні і повністю відповідати певній галузі знань. Окрім того, вони покликані забезпечувати користувача необхідним йому обсягом інформації, а також сприяти формуванню відповідного рівня вмінь і навичок, передбачених навчальною програмою для певного класу або етапу навчання. Електронні навчальні продукти повинні забезпечувати неперервність і повноту певного дидактичного циклу процесу навчання за умови здійснення інтерактивного зворотного зв'язку. При цьому варто зазначити, що однією з основних особливостей електронних продуктів є те, що адаптація їх до друкованого аналогу, як правило, завжди веде до втрати ними особливих дидактичних властивостей, характерних саме цьому виду засобів навчання. У цьому контексті вважаємо необхідним застерегти від неадекватного використання усталеної термінології, прийнятої у сфері електронних освітніх видань. Це стосується категорій "електронний підручник" і "електронний навчальний посібник". На жаль, досить часто ці поняття підмінюються одне одним і у зв'язку з цим надані їм назви не завжди відповідають змісту, матеріалізованому в певному електронному продукті.

Під електронним підручником, зазвичай, як і під друкованим підручником, ми розуміємо цілісний продукт, у якому акумульовано навчальний матеріал, методично доцільно структурований у певній дидактичній системі. Тематика і обсяг цього матеріалу повністю відповідають вимогам програми для певного класу. А це означає, що така навчальна книжка або такий диск спроможні забезпечити свого користувача повним обсягом і рівнем знань, умінь і навичок, визначених відповідною програмою для цього класу. Всі інші продукти як в електронній, так і в друкованій версіях, які не забезпечують користувача повним обсягом навчальної інформації та вміннями і навичками використовувати її у практичній діяльності відповідно до вимог, визначених програмою для певного класу, варто називати навчальними посібниками. Такого виду можуть бути навчальні друковані та електронні джерела інформації, що дають знання і сприяють формуванню умінь і навичок з метою практичного використання набутих знань з певної теми або кількох тем (наприклад, про кліматичні пояси, соціально-економічні особливості певної країни – з курсу географії; особливості рідин і газів – з курсу хімії; перерізи геометричних фігур – з курсу стереометрії тощо).

Часто можна зустріти у торгівельній мережі друковані та електронні продукти з навчання іноземних мов. Переважна більшість із них, хоч деколи авторами і називається підручником, все ж належить до категорії навчальних посібників, оскільки не підлягає тим критеріям, про які йшлося вище. Дуже розповсюдженими, наприклад, серед електронних носіїв інформації є продукти, підготовлені для навчання іноземної мови у межах окремої теми. Досить часто такі курси забезпечують учнів знаннями тематичної лексики і вміннями використовувати її в усному мовленні на рівні одного речення (у монологічному мовленні) і однієї репліки: запитання або відповідь (у діалогічному мовленні). Часто зустрічаються електронні продукти з курсу іноземних мов, які, мало чого навчивши, спрямовані на проведення тестового контролю рівня знань, умінь і навичок. Найчастіше здійснюється контроль рівня засвоєння ізольованих лексичних одиниць з окремих тем, що, на нашу думку, не є пріоритетним об'єктом контролю особливо зараз, коли набуває широкого застосування комунікативно орієнтований підхід до навчання іноземних мов. Чому такі електронні носії інформації домінують у торгівельній сфері? Об'єктивно достовірною відповіддю на це запитання, на наше переконання, може бути лише одна: такого виду електронні продукти значно легше створити (як у часі, так і у витрачених зусиллях), аніж підготувати цілісний

продукт, яким є електронний підручник, для створення якого, крім часу і зусиль, необхідно ще мати відповідні наукові знання, що, на нашу думку, є пріоритетним у цій галузі.

Не викликає сумніву, що не зовсім просто підготувати електронний засіб навчання (підручник або посібник). Окрім зазначених вище показників, які пред'являються до навчального змісту (навчальної інформації) електронних засобів цього виду, необхідно ще назвати високий рівень художнього оформлення, повноту інформації, достатність і неперевантаженість продукту ілюстративним матеріалом, наявність чіткого і доцільного методичного інструментарію, у тому числі інструкцій для виконання навчальної діяльності, логічність і послідовність викладу матеріалу, форму і частотність здійснення контролю рівня засвоєння навчального матеріалу, якість технічного виконання тощо.

Для електронних навчальних продуктів з курсу іноземних мов досить важливим показником є наявність анімації, яка може виконувати різноманітні функції: від демонстрації дій і зразків вимови до моделювання ситуацій для іншомовного спілкування. Тут варто зазначити про значні переваги у використанні електронних засобів навчання перед друкованими. Якщо під час роботи з друкованим навчальним продуктом інформація, як правило, поступає через зоровий канал, то у роботі з електронним носієм інформації активно використовуються не тільки зоровий, але й слуховий канали. А під час застосування електронних продуктів у навчанні іноземних мов підключається ще й мовленнєво-моторний аналізатор (відповіді на запитання диктора, участь у діалогах, інтерактивні види діяльності тощо). Все це сприяє більш ефективному оволодінню предметом, раціоналізує і оптимізує діяльність, оскільки з психології відомо: чим більше аналізаторів бере участь у вивченні навчального матеріалу, тим він краще засвоюється. Використовуючи комп'ютер, учень може оволодіти значно більшим обсягом інформації, ніж за такий самий час, працюючи з друкованим підручником. В електронних навчальних продуктах такої інформації міститься значно більше завдяки можливостям застосовувати аудіо-, відео - та інші форми її презентації, що об'єктивно є недосяжним для традиційних друкованих видань.

Упровадження електронних джерел інформації у навчальний процес, зазвичай, відбувається, двома напрямками. По-перше, вони застосовуються як допоміжні засоби, що підтримують традиційно використовувані методи певної системи навчання. У цьому випадку їх застосовують у системі з іншими засобами, що дозволяє інтенсифікувати навчальний процес, сприяє індивідуалізації навчання, певною мірою автоматизує діяльність учителя, пов'язану з обліком, контролем і оцінюванням знань, умінь і навичок учнів. Наприклад, у навчанні іноземних мов електронні носії інформації можуть застосовуватись у комплексі з друкованим підручником, робочим зошитом, аудіо- та відеоматеріалами тощо. По-друге, електронні продукти застосовуються як автономні засоби, що містять у собі цілісний курс змісту навчання у певній освітній галузі, чітко і в необхідному обсязі викладений відповідно до вимог програми і навчального плану. Як правило, такі продукти використовуються незалежно від інших засобів і забезпечують користувачів цілісним курсом певної навчальної дисципліни. За нашими спостереженнями, сьогодні значна більшість електронних освітніх продуктів належить до першої групи навчальних засобів, тобто вони підготовлені як засіб підтримки навчального процесу.

Суттєва особливість усіх видів електронних джерел навчальної інформації – це їх інтерактивність, наявність зворотного зв'язку. Якщо електронний продукт використовується як допоміжний засіб навчання у комплексі з іншими засобами, то зворотній зв'язок у тріаді "учитель – електронний засіб навчання – учень" є двох видів: зовнішній і внутрішній. Зовнішній зворотний зв'язок передбачає отримання педагогом інформації про взаємодію учня і комп'ютера з метою корекції їхньої діяльності, визначення рівня її досконалості та оцінювання. Внутрішній зворотний зв'язок забезпечує користувача інформацією у відповідь на його дії. По суті – це певною мірою інформація про результат діяльності учня. Такий зв'язок призначений для самокорекції його навчальних дій. Він дозволяє учневі зробити певні висновки щодо результативності власної навчальної діяльності, стимулює його для відповідних дій, допомагає їх оцінити і скоригувати. Як правило, цей зв'язок виконує дві функції: консультуючу і оцінюючу. Перша функція передбачає надання користувачеві необхідної допомоги, роз'яснень, підказок тощо. Друга – повідомляє учневі про результати його діяльності, демонструє правильну відповідь або спосіб виконання певної дії.

Вищевикладені теоретичні засади акумульовані нами в електронному навчально-методичному комплекті з іспанської мови.

Електронний навчально-методичний комплект (ЕНМК) "HOLA-2" є засобом навчання іспанської мови. Він складається з електронного підручника і методичних рекомендацій щодо його використання. Мета ЕНМК – сформувати в учнів мінімальний рівень комунікативної компетенції у межах навчального матеріалу, визначеного шкільною програмою для першого року оволодіння мовою.

Обсяг мовного і мовленнєвого матеріалу, система вправ і завдань є оптимальними і відібрані та структуровані таким чином, що дозволяють сформувати у користувача вміння та навички спілкуватись у чотирьох видах мовленнєвої діяльності: говорінні (монолог, діалог), аудіюванні, читанні, письмі за такими темами:

Presentación.
Mi amigo (-a).
Soy alumno/a.
Mi cuerpo.
Aprendo el español.
Mi ropa.
¿Dónde vives?
Mis juguetes.
Nuestra familia.
El calendario.

Знайомство.
Мій друг/Моя подруга.
Я учень/учениця.
Частини мого тіла.
Я вивчаю іспанську мову.
Мій одяг.
Де ти живеш?
Мої іграшки.
Наша сім'я.
Календар.

Це дозволяє користувачу висловлюватись у межах 5–6 речень у монологічному мовленні, 3–4 реплік у діалогічному мовленні, читати і слухати короткі тексти та розуміти їх зміст. Також учні засвоюють вимову і графіку іспанської мови, у них формуються фонетичні, графічні та орфографічні навички, які забезпечують спілкування в усній і писемній формах на основі вивченого лексичного і граматичного матеріалу.

ЕНМК "HOLA-2" можна застосовувати у двох режимах.

РЕЖИМ 1 – для підтримки навчального процесу, в якому він відіграє функцію додаткового засобу в комплекті з відповідними друкованим підручником і робочим зошитом.

РЕЖИМ 2 – для автономного навчання, що дозволяє використовувати його самостійно, без будь-яких інших засобів.

ЕНМК застосовується для виконання навчальної та контролюючої / самоконтролюючої діяльності. Тексти, діалоги і мовний матеріал, на якому вони побудовані, озвучуються, що забезпечує користувача зразками вимови та інтонування слів, словосполучень, речень тощо.

Вправи і завдання ЕНМК "HOLA-2" комунікативно зорієнтовані, значна їх кількість виконується в ігровій формі. Усі ігри дидактично спрямовані. Одні з них передбачають засвоєння і активізацію нового мовного матеріалу, інші використовуються для повторення та узагальнення набутих знань, умінь і навичок, а також для здійснення самоконтролю рівня оволодіння мовним і мовленнєвим матеріалом.

ЕНМК забезпечує виконання інтерактивної діяльності у навчанні. За необхідності користувач може скористатися зворотним зв'язком, щоб призупинити навчальний процес, варіювати час оволодіння навчальним матеріалом відповідно до власних індивідуальних можливостей, його складності та труднощів засвоєння, повторити або уточнити виконання певних операцій і дій, з'ясувати якість виконаної діяльності тощо. Змістом ЕНМК передбачено, що користувач може допуститися помилки лише двічі, про що йому повідомляється відповідним символом на моніторі комп'ютера або сигналом, і лише за третім разом він звертається за підказкою. Окремі вправи і завдання мають відповіді-"ключі". Автономний режим використання ЕНМК дозволяє засвоїти зміст навчання за час, визначений самим користувачем індивідуально.

За структурою ЕНМК ділиться на тематичні модулі, які, у свою чергу, складаються з мікромодулів відповідно до уроків друкованого підручника. Мовний матеріал кожного модуля ЕНМК повністю відповідає мовному матеріалу аналогічного друкованого засобу навчання.

ЕНМК "HOLA - 2" є універсальним, його можуть використовувати не тільки учні 2-го класу загальноосвітніх навчальних закладів, але й ті, хто навчається в інших класах і типах шкіл, а також усі користувачі, хто бажає самостійно розпочати вивчення іспанської мови і оволодіти певним її рівнем.

Автором передбачається продовження серії ЕНМК "HOLA" з навчання іспанської мови, матеріал яких зможе забезпечити користувача достатнім рівнем умінь і навичок іспаномовного спілкування і дозволить вербально взаємодіяти зі співрозмовниками у різноманітних ситуаціях соціально-побутової, навчально-трудової та соціально-культурної сфер.

Сподіваємося, що ЕНМК "HOLA" відкриють шлях до оволодіння іспанською мовою. Вони ознайомлять з історією, культурою, традиціями і звичаями іспаномовного світу.

Крокуймо у цей цікавий світ разом із "HOLA"!

За цією концепцією здійснюється підготовка ЕНМК з німецької, англійської та французької мов.

Матеріал надійшов до редакції 30.10.2004р.

Редько В.Г., Кохан О.В. Лингводидактические основы формирования содержания электронных средств обучения иностранным языкам.

В статье рассмотрены лингводидактические основы формирования содержания электронных средств обучения иностранным языкам и предложен учебно-методический комплект для обучения испанскому языку.

Redko V.G., Kohan O.V. Electronic Aids a Lingua-Didactic Basics for Teachers of Foreign Languages.

The article proves purposefulness and necessity of creating electronic textbooks and gives an example of electronic course-book in Spanish.